

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΙΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΓΝΩΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΜΑΘΗΣΗΣ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΙΣΤΟΡΙΚΟ-ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ, ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Διοργανωτής: Πουρκός Μ.¹

Συζητητής: Δαφέρμος Μ.²

ΣΚΕΠΤΙΚΟ ΤΟΥ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ:

Βασική θέση των εργασιών του συμποσίου αυτού συνίσταται στο ότι οι διαδικασίες γνωστικής ανάπτυξης και μάθησης είναι από τη βάση τους κοινωνικο-ιστορικο-πολιτισμικές, οικολογικές και διαλογικές κυρίως γιατί βασίζονται στην ενεργή υποκειμενικότητα ή επενέργεια (agency), στην αλληλεπίδραση μεταξύ προσώπων και στην πρακτική δραστηριότητα, η οποία είναι οργανωμένη σε ένα ιδιαίτερο, συγκεκριμένο κοινωνικό σύστημα. Η γνωστική ανάπτυξη και μάθηση διαμορφώνονται καθώς τα πρόσωπα αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και καθώς δρουν, ενεργούν, δραστηριοποιούνται ή εμπλέκονται σε συγκεκριμένες πρακτικές κοινωνικές δραστηριότητες. Πρόκειται για μια βασική θέση των κοινωνικο-ιστορικο-πολιτισμικών, οικολογικών και διαλογικών προσεγγίσεων, οι οποίες αντιπαρά τίθενται, αφενός μεν, προς τις πιαζετικές και γνωστικιστικές προσεγγίσεις, αφετέρου δε, προς τις συμπεριφοριστικές και νεοσυμπεριφοριστικές θεωρίες της γνωστικής ανάπτυξης και μάθησης. Οι εν λόγω προσεγγίσεις αναδεικνύουν το ρόλο που διαδραματίζει το κοινωνικο-ιστορικό-πολιτισμικό, το οικολογικό και το διαλογικό πλαίσιο στην ανάπτυξη των ψυχικών διαδικασιών και στις διαδικασίες της γνωστικής ανάπτυξης και μάθησης ιδιαίτερα. Αναδεικνύουν, επίσης, το πώς η κοινωνική οργάνωση μιας δραστηριότητας και τα πολιτισμικά μέσα και εργαλεία που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη αυτής της δραστηριότητας διεγείρουν, οργανώνουν και δομούν τις διαδικασίες γνωστικής ανάπτυξης και μάθησης ενός ατόμου, ενσωματώνοντας χαρακτηριστικά της δραστηριότητας αυτής. Έτσι, διάφορες δραστηριότητες -όπως είναι οι επιστημονικές, οι σχολικές, οι καλλιτεχνικές κ.λπ.- προκαλούν και οργανώνουν συγκεκριμένα είδη γνωστικής ανάπτυξης και μάθησης.

Στο συμπόσιο παρουσιάζονται εργασίες, οι οποίες είναι προσανατολισμένες: (α) στην ανίχνευση των σύγχρονων τάσεων ανάπτυξης των κοινωνικο-ιστορικο-πολιτισμικών, οικολογικών και διαλογικών προσεγγίσεων όσον αφορά τις διαδικασίες γνωστικής ανάπτυξης και μάθησης, (β) στην επιστημολογική ανάλυση των εννοιών «πρακτική κοινωνική δραστηριότητα», «υποκειμενικότητα», «εαυτός», «διυποκειμενικότητα», «διαμεσολάβηση», «πλαίσιο», «ζώνη εγγύτερης ανάπτυξης», «προσφερόμενες δυνατότητες» (affordances) κ.ά. και στην ανάδειξη της σημασίας τους για την διερεύνηση των διαδικασιών γνωστικής ανάπτυξης και μάθησης, (γ) στην διερεύνηση των δυνατοτήτων και των περιορισμών των κοινωνικο-ιστορικο-πολιτισμικών, οικολογικών και διαλογικών προσεγγίσεων της γνωστικής ανάπτυξης και μάθησης και (δ) στην ανάδειξη ορισμένων ψυχοπαιδαγωγικών εφαρμογών των κοινωνικο-ιστορικο-πολιτισμικών, οικολογικών και διαλογικών προσεγγίσεων της γνωστικής ανάπτυξης και μάθησης και το πώς αυτές μπορούν να συμβάλουν στην προώθηση καινοτόμων εναλλακτικών στρατηγικών οργάνωσης της εκπαιδευτικής πράξης.

¹ Διεύθυνση: Μάριος Α. Πουρκός, Αναπληρωτής Καθηγητής, Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, Σχολή Επιστημών της Αγωγής, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Πανεπιστημιούπολη Γάλλου, 74 100 Ρέθυμνο, Κρήτη. Τηλ.: 28310-53961, 77666, E-mail: pourkos@psy.soc.uoc.gr

² Διεύθυνση: Μανόλης Δαφέρμος, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Ψυχολογίας, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Πανεπιστημιούπολη Γάλλου, 74 100 Ρέθυμνο, Κρήτη, Τηλ.: 28310-77521, E-mail: mdafermo@psy.soc.uoc.gr

Ο ΕΑΥΤΟΣ ΣΤΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΙΣΤΟΡΙΚΟ-ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ, ΔΙΑΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ: ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΩΝ ΔΙΑΣΤΑΣΕΩΝ ΣΤΙΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Πουρκός Μ.³

Στην ανακοίνωση αυτή διερευνάται το πώς η οικολογική θεωρία του J.J. Gibson, η διαλογική προοπτική του M.M. Bakhtin και η πολιτισμική-ιστορική θεωρία της δραστηριότητας διατυπωμένης αρχικά από τον L.S. Vygotsky, τον A.N. Leontiev και τους συνεργάτες τους και αναθεωρημένη και διευρυμένη με διάφορους τρόπους από πιο σύγχρονους ερευνητές, μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως βάση για την προσέγγιση του εαυτού και, κατά συνέπεια, και της υποκειμενικότητας και της επενέργειας (agency). Στη βάση μιας τέτοιας διερεύνησης επιδιώκουμε να αναπτύξουμε μια συνθετική προσέγγιση που να μας επιτρέπει: (α) να υπερβούμε διάφορους δυισμούς σχετικά με τις διαδικασίες γνωστικής ανάπτυξης και μάθησης, ιδιαίτερα αυτών που σχετίζονται με το κοινωνικό σε αντιπαράθεση προς το ατομικό/υποκειμενικό, τονίζοντας την θεμελιώδη οντολογική ενότητα των ενδο-ατομικών και διατομικών (intra-individual) διαδικασιών ως αμοιβαία εξαρτώμενων πόλων στο συνεχές της εμπρόθετης μετασχηματίζουσας πρακτικής, όπου και οι δύο έχουν μια ιδιαίτερη θέση και ρόλο στο πλαίσιο αυτής της πρακτικής, (β) να αποκαλύψουμε τους ιδιαίτερους μηχανισμούς που είναι υπεύθυνοι για τις μεταβάσεις μεταξύ του εαυτού και των ευρύτερων κοινωνικο-πολιτισμικών διαδικασιών, (γ) να ορίσουμε τον εαυτό ως υποκείμενο ενός μοναδικού αστερισμού δραστηριοτήτων στον πραγματικό κόσμο που αντανακλάται στον πρωταγωνιστικό (σημαίνοντα) ρόλο της πρακτική κοινωνικής δραστηριότητας του ατόμου. Η βασική θέση της ανακοίνωσης αυτής είναι ότι μια σύνθεση των κοινωνικο-ιστορικο-πολιτισμικών, διαλογικών και οικολογικών προσεγγίσεων μας επιτρέπει μια διευρυμένη θεώρηση των διαδικασιών γνωστικής ανάπτυξης και μάθησης, όπου μπορούν να αποφευχθούν οι ακρότητες τόσο του νοησιαρχικού παραδείγματος που περιορίζει τον εαυτό σε ατομικές νοητικές κατασκευές όσο και των τάσεων να συγχωνεύεται ο εαυτός και το πλαίσιο (κοινωνικές δομές, θεσμοί, κ.ά.) έχοντας ως αποτέλεσμα να μην λαμβάνεται σοβαρά υπόψη η ανθρώπινη υποκειμενικότητα και επενέργεια. Μας προσφέρει, επίσης, μια μη αναγωγιστική, αλλά σχεσιακή οντολογική προσέγγιση των διαδικασιών γνωστικής ανάπτυξης και μάθησης όπου κατανοούμε καλύτερα τις αμοιβαίες διαλεκτικές σχέσεις και αλληλεπιδράσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των συγκεκριμένων υλικών κοινωνικών δομών, θεσμών και πρακτικών και των ανθρωπίνων υποκειμενικοτήτων και αλληλεπιδράσεων.

³ Διεύθυνση: Μάριος Α. Πουρκός, Αναπληρωτής Καθηγητής, Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, Σχολή Επιστημών της Αγωγής, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Πανεπιστημιούπολη Γάλλου, 74 100 Ρέθυμνο, Κρήτη. Τηλ.: 28310-53961, 77666, E-mail: pourkos@psy.soc.uoc.gr

Η έννοια «μαθησιακές ταυτότητες» εστιάζει στη νοηματόδοτηση της στενής σχέσης μεταξύ του επιστημολογικού και οντολογικού χαρακτήρα της «γνώσης» και ιδιαίτερα της επιστημονικής γνώσης, όπως αυτή παράγεται στο πλαίσιο εκπαιδευτικών πρακτικών στη σχολική τάξη. Κεντρικό ερώτημα αποτελεί το τι σημαίνει τελικά ανάπτυξη της «επιστημονικής γνώσης» και πώς σχετίζεται με τις έννοιες «εαυτός» και «άλλος»; Η περίπτωση μελέτης που υποστηρίζει τη διερεύνηση αυτών των προβληματισμών αντλεί από το παράδειγμα των σχολικών μαθηματικών που μπορούν να παράγουν και να διαπραγματευτούν μαθητές και μαθήτριες σε μια τάξη όπου συμμετέχουν παιδιά Ρομά ελληνικής καταγωγής. Η συμμετοχή τσιγγανοπαίδων στα εκπαιδευτικά δρώμενα αποτελεί παράγοντα αναταραχής δεδομένων ιδεολογιών σχετικά με την παραγωγή γνώσης στο πλαίσιο διδακτικών πρακτικών.

Κύριος στόχος αυτής της εισήγησης είναι η διερεύνηση της δυνατότητας μετακίνησης στον τρόπο που προσεγγίζουμε και ανα-παράγουμε την ταυτότητα και ιδιαίτερα τη μαθησιακή ταυτότητα παιδιών Ρομά ελληνικής καταγωγής. Λαμβάνοντας υπόψη ότι οι κυρίαρχοι δημόσιοι λόγοι και οι «μεγάλες αφηγήσεις» για ανθρώπους της κοινότητας Ρομά τείνουν να τους αποδίδουν σταθερές και αμετακίνητες θέσεις, οι οποίες τους απομακρύνουν από την τυπική γνώση, κατανοούμε ότι αντίστοιχα και οι δυνατότητες αυτών των ανθρώπων και των παιδιών τους για συμμετοχή στα εκπαιδευτικά δρώμενα είναι αντίστοιχη αυτών των προσδοκιών.

Ως μια προσπάθεια αποδόμησης αυτής της «αλήθειας», πραγματοποιήθηκε ένα διδακτικό πείραμα, το οποίο εστιάζει στην εναλλαγή ρόλων και σχέσεων εξουσίας μεταξύ παιδιών Ρομά και μη-Ρομά και στην χρήση εργαλείων από τη Ρόμικη κουλτούρα (π.χ. την προφορική γλώσσα, γνώση για το εμπόριο). Απώτερος στόχος είναι η πρόκληση αυτών των βαθιά ριζωμένων ιδεολογιών και λόγων και η ενίσχυση όλων των παιδιών μέσω της ενίσχυσης της διαλογικής και πολυφωνικής σχέσης μεταξύ ατόμων-γνώσης-πρακτικής σε μια σχολική τάξη.

---

⁴ Άννα Χρονάκη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τηλ.: 24210-74749, 21009, 6973767167, E-mail: chronaki@uth.gr

**ΧΡΟΝΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ:
ΜΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ «ΑΤΟΜΙΚΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ
ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ»**Κοντοπόδης Μ. Ι.⁵*Τμήμα Ευρωπαϊκής Εθνολογίας, Humboldt Universität zu Berlin*

Η έννοια του χρόνου έχει έντονα απασχολήσει όχι μόνο τη φυσική και τη φιλοσοφία, αλλά και τις κοινωνικές επιστήμες και την ψυχολογία. Ένα ζήτημα που έχει ελάχιστα διερευνηθεί είναι η διάσταση του κοινωνικού και ψυχολογικού χρόνου αναφορικά με την ανάπτυξη παιδιών και εφήβων. Η έρευνα που παρουσιάζεται αφορά την καθημερινή χρονική οργάνωση δραστηριοτήτων και τη σύνδεση του παρελθόντος με το παρόν και το μέλλον ως προς τη γνωστική ανάπτυξη και την ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητών/-τριών στο πλαίσιο μιας καινοτόμου παιδαγωγικής προσέγγισης: της «ατομικής μάθησης στην πράξη». Πρόκειται για μια εθνογραφική έρευνα πεδίου, διάρκειας ενός χρόνου, σε ένα πειραματικό σχολείο δεύτερης ευκαιρίας στη Γερμανία για μαθητές/-τριες 17 έως 19 ετών με μεταναστευτικό υπόβαθρο ή με «χαμηλή» ταξική κοινωνική καταγωγή. Το δείγμα της έρευνας ήταν 20 μαθητές/-τριες. Το ερευνητικό υλικό αποτελείται από βίντεο διαφόρων σχολικών δραστηριοτήτων (30 ώρες), 21 ηχογραφημένες ημιδομημένες συνεντεύξεις με μαθητές/-τριες και 11 ηχογραφημένες συζητήσεις με καθηγητές/-τριες, εθνογραφική παρατήρηση (fieldnotes) των δραστηριοτήτων όλων των μαθητών/-τριών για ένα χρόνο και μελέτη περίπτωσης 5 από αυτούς/-ες. Πρόσθετο υλικό αποτέλεσαν ηλεκτρονικά και έντυπα έγγραφα του σχολείου και των μαθητών/-τριών. Η ποιοτική και πολυδιάστατη (multi-perspectivisch) ανάλυση του υλικού αναδεικνύει από τη μια, το πώς η καθημερινή χρονική οργάνωση και η σύνδεση του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος διαμεσολαβείται από τη χρήση σημειωτικών-υλικών εργαλείων (π.χ. μαθητικοί φάκελοι, ερωτηματολόγια αναστοχασμού) στο πλαίσιο πρακτικών κοινωνικών δραστηριοτήτων και πώς συνδέεται με την ανάπτυξη των μαθητών/-τριών. Από την άλλη παρουσιάζεται πώς διαφορετικές υποκειμενικότητες (μαθητές-δάσκαλοι, μαθητές και μαθήτριες με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο) νοηματοδοτούν με τελείως διαφορετικό τρόπο τις διάφορες διαμεσολαβητικές διαδικασίες και χρονικές πρακτικές. Στο πλαίσιο αυτό γίνεται αντιπαραβολή τελεολογικών και σχεσιακών-διαδικαστικών μοντέλων ψυχολογικής ανάπτυξης και τονίζεται η σημασία των δεύτερων για την εκπαίδευση και ανάπτυξη μαθητών από κοινωνικές και πολιτισμικές μειονότητες.

---

⁵ Διεύθυνση: Μιχάλης Ι. Κοντοπόδης, Επιστημονικός Συνεργάτης, Τμήμα Ευρωπαϊκής Εθνολογίας, Humboldt Universität zu Berlin, Mohrenstr. 41, 10117 Berlin, Γερμανία, Τηλ.: 00490-30-20933716, Email: michalis.kontopodis@staff.hu-berlin.de

Η παρούσα ανακοίνωση εστιάζεται στο συνδυασμό εννοιών από (α) τους Vygotsky, Leont'ev και Bakhtin και (β) τη θεωρία της πλαισιοθετημένης νόησης (situated cognition) για την ερμηνεία ζητημάτων που αφορούν την γνωστική ανάπτυξη και ειδικότερα τη μάθηση στο πλαίσιο του σχολείου.

Στο πρώτο μέρος της ανακοίνωσης εξετάζεται το πρόβλημα της μάθησης, όπως αυτή τείνει σήμερα να λειτουργεί στο πλαίσιο του σχολείου και αναλύεται στις βασικές συνιστώσες του, δηλαδή αποπλαισίωση, αφαίρεση και έλλειψη νοήματος. Δίνοντας έμφαση στο σύστημα δραστηριότητας, επιχειρείται μια αντιδιαστολή των τρόπων μάθησης στο σχολείο και των τρόπων μάθησης στην υπόλοιπη ζωή του μαθητή, εξετάζοντας ταυτόχρονα τις σχέσεις και συνεπαγωγές αυτών στη γνωστική ανάπτυξη των παιδιών. Η ανάλυση αυτή οδηγεί στο συμπέρασμα ότι στο πλαίσιο της σχολικής μάθησης ο μαθητής δεν γίνεται ο ίδιος υποκείμενο της πρακτικής, στην οποία συμμετέχει με αποτέλεσμα την αδυναμία εύρεσης νοήματος η οποία εκδηλώνεται ως σύμπτωμα έλλειψης ενδιαφέροντος και κινήτρων. Επειδή οι δυνατότητες να καθορίσει ο μαθητής το τι μαθαίνει και το τι σημαίνουν για αυτόν είναι πολύ περιορισμένες, αποκλείεται από το να καταστεί υποκείμενο της πρακτικής του, ώστε να (επανα)προσδιορίσει τη σχέση του προς το γνωστικό αντικείμενο.

Στο δεύτερο μέρος της ανακοίνωσης παρουσιάζεται μιας εκπαιδευτικής καινοτομία στο μάθημα της Ιστορίας στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Παρότι η παρέμβαση είχε σχεδιαστεί με τρόπο που να υλοποιεί καινοτόμες διδακτικές και μαθησιακές πρακτικές, εν τέλει απέτυχε να αλλάξει τη σχέση των μαθητών προς την Ιστορία και να τους καταστήσει υποκείμενα της πρακτικής τους. Τα αποτελέσματα και οι εμπειρίες από την υλοποίηση της συγκεκριμένης καινοτομίας ερμηνεύονται με βάση το θεωρητικό πλαίσιο σύγχρονων ζητημάτων της κοινωνικο-πολιτισμικής προσέγγισης, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στο ζήτημα της προθετικότητας. Η εργασία ολοκληρώνεται με σειρά προτάσεων για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του προβλήματος της σχολικής μάθησης και σε προέκταση γνωστικής ανάπτυξης με όρους επενέργειας (agency).

---

⁶ Διεύθυνση: Ηλίας Καρασαββίδης, Λέκτορας, Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος. Τηλ.: 24210-74994, E-mail: ikaras@uth.gr

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΔΡΑΣΗΣ, ΤΗΣ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΡΓΑΛΕΙΩΝ ΣΤΗΝ ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ: ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΕΣ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣΠολύζου Α.⁷*Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Κρήτης*

Στην ανακοίνωση αυτή διερευνάται το πώς οι οικολογικές, οι πολιτισμικές και οι αφηγηματικές-διαλογικές (υποκειμενικές και αναστοχαστικές) διαστάσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας αλληλοσυνδέονται και κατευθύνουν τις διαδικασίες της γνωστικής ανάπτυξης και μάθησης των εκπαιδευτικών. Ως βάση για την έρευνα χρησιμοποιήθηκε η μελέτη περίπτωσης δύο εκπαιδευτικών που υπηρετούσαν στην Δευτεροβάθμια εκπαίδευση στο πρότυπο της Έρευνας Δράσης (Action Research). Στην έρευνα μελετήθηκαν οι παιδαγωγικές δραστηριότητες που οι ίδιοι σχεδίασαν με τη χρήση των διαμεσολαβητικών εργαλείων της υπερμεσικής-πολυμεσικής τεχνολογίας στο πλαίσιο του ιδιαίτερου οικολογικού και κοινωνικο-πολιτισμικού τους πλαισίου. Μελετήθηκαν, επίσης, οι αφηγήσεις, οι αναστοχασμοί και οι προσωπικές ερμηνείες των εκπαιδευτικών σε όλα τα στάδια των παιδαγωγικών τους δραστηριοτήτων. Για την ανάλυση των αφηγήσεων, των αναστοχασμών και των προσωπικών αυτών ερμηνειών χρησιμοποιήθηκε το ερμηνευτικό παράδειγμα βασισμένο στις αρχές της ποιοτικής μεθοδολογίας. Πιο συγκεκριμένα, διερευνήθηκε: (α) το πώς αντιλαμβάνονται ή κατανοούν το πλαίσιό τους και τις προσφερόμενες δυνατότητες (affordances) των υπαρκτών σε αυτό εργαλείων, (β) το πώς αναπαριστούν και αναστοχάζονται τη δράση τους που βασιζόταν στη χρήση των εργαλείων της υπερμεσικής-πολυμεσικής τεχνολογίας, και (γ) το πώς η συγκεκριμένη ερευνητική/μαθησιακή διάσταση που χρησιμοποιήθηκε συνέβαλλε στον γνωστικό μετασχηματισμό (μεταβολή, ανάπτυξη) των εκπαιδευτικών. Από την ανάλυση των δεδομένων διαπιστώνεται ότι οι γνωστικές αλλαγές που είχαν υποστεί οι εκπαιδευτικοί προέκυψαν κατά κύριο λόγο από τη χρήση των εργαλείων της υπερμεσικής-πολυμεσικής τεχνολογίας και από τον τρόπο που αντιλαμβάνονταν και ερμήνευαν τις «προσφερόμενες δυνατότητες» αυτών των εργαλείων αλλά και του οικολογικο-πολιτισμικού τους πλαισίου. Εν κατακλείδι, υποστηρίζουμε ότι οι εκάστοτε επιμορφωτικές προσεγγίσεις των εκπαιδευτικών αν θέλουμε να έχουν αποτελεσματικότητα θα πρέπει να στοχεύουν: (α) στην καλλιέργεια των δεξιοτήτων του *κριτικού τους αναστοχασμού*, (β) στην ανάπτυξη αφηγηματικών-διαλογικών σχέσεων ανάμεσα σ' αυτούς και στους ερευνητές και (γ) στις δυνατότητες ερμηνείας και κατανόησης της προσωπικής τους εμπειρίας, όπως αυτή αναπτύσσεται στο συγκεκριμένο τους οικολογικό και πολιτισμικό πλαίσιο.

---

⁷ Διεύθυνση: Αγγελική Πολύζου, Διδάσκουσα του Π.Δ 407/80, Π.Τ.Δ.Ε, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Πανεπιστημιούπολη Γάλλου, 74100 Ρέθυμνο. Κρήτη. Τηλ.: 0030-28310-77618, Email: apolyzou@edc.uoc.gr